

OSLO TINGRETT

DOM

Avsagt: 03.07.2025 i Oslo tingrett

Saksnr.: 24-184317TVI-TOSL/05

Dommer: Tingrettsdommer Birgitte Kolrud

Saken gjelder: Gyldigheten av vedtak hvor Norsk vegansamfunn nektes registrering som livssynssamfunn etter trossamfunnsloven

Norsk Vegansamfunn

Advokat Simen Skjold Søgaaard
v/advokatfullmektig Kristoffer Roheim
Justad

mot

Staten v/ Barne- og
familiedepartementet

Advokat Kaija Marie Folkestad Bjelland

Innhold

Sakens bakgrunn	3
Norsk vegansamfunns argumentasjon	4
Norsk Vegansamfunns påstand	5
Staten ved Barne- og familiedepartementets argumentasjon	5
Staten ved Barne- og familiedepartementets påstand	7
Rettens vurdering	7
Rettens prøvingsadgang, bevisvurdering og innledende utgangspunkter	7
Rettslige utgangspunkter - tolkningen av «livssynssamfunn» og «livssyn» etter trossamfunnsloven § 1 annet ledd	8
<i>Ordlyd, formål og forarbeider</i>	8
<i>Rettspraksis</i>	11
<i>Forvaltningspraksis</i>	11
<i>Sammenheng i lovverket, betydningen for lovtolkningen</i>	12
<i>Sammenheng med internasjonal menneskerettigheter</i>	13
<i>Oppsummert</i>	14
Norsk Vegansamfunns veganisme – en oversikt over den veganisme saken gjelder:	14
Er Norsk vegansamfunn et «livssynssamfunn» etter trossamfunnsloven? (subsumsjonen)	18
Foreligger det saksbehandlingsfeil, har forvaltningen prøvet saken for intens?	25
Subsidiært – krenker avslaget EMK artikkel 9?	25
Rettslige utgangspunkter ved vurderingen av om det foreligger krenkelse av EMK art. 9	25
Retten til tanke-, og samvittighets- og religionsfrihet etter EMK artikkel 9	25
Vurdering av om det foreligger krenkelse av EMK art 14	27
<i>Sakskostnader</i>	28

DOM

Saken gjelder gyldigheten av Barne- og familiedepartementets vedtak av 24. juni 2024, om ikke å registrere Norsk vegansamfunn som livssynssamfunn etter trossamfunnslovens § 4 første ledd jf. § 1 annet ledd.

Sakens kjerne gjelder spørsmålet om Norsk vegansamfunn er et «livssynssamfunn» etter trossamfunnsloven § 1 andre ledd, herunder om deres veganisme er et «livssyn».

Subsidiært, dersom vedtaket ikke er ugyldig etter trossamfunnsloven, er det spørsmål om dette vedtaket innebærer et rettsstridig inngrep i Norsk vegansamfunns vern etter den Europeiske menneskerettighetskonvensjon (EMK) art. 9.

Sakens bakgrunn

Saksgangen i søknadsprosessene og i forkant av vedtaket 24. juni 2024 er i korthet slik:

Norsk veganssamfunn ble stiftet som «vegansk livssynssamfunn» 30. august 2020, og bygget da videre på organisasjonen med samme navn, som ble opprettet i 2009 som en interesseforening.

Norsk vegansamfunn søkte om registrering som livssynssamfunn første gang 28. februar 2021. Statsforvalteren i Agder avsto søknaden i vedtak 20. september 2021. Norsk vegansamfunn klaget på avslaget 10. oktober 2021. Barne- og familiedepartementet avsto klagen 24. august 2022.

Norsk vegansamfunn søkte så på nytt om registrering som livssynssamfunn 20. november 2022. Etter dialog med Statsforvalteren i Agder ble saken oversendt Barne- og familiedepartementet, både som en ny søknad, men også som anmodning om omgjøring av departementets vedtak fra august samme år. I tråd med denne dialogen sendte Norsk vegansamfunn inn en formell omgjøringsbegjæring 4. februar 2023. Barne- og familiedepartementet avsto omgjøring i beslutning 8. juni 2023. Den 19. september 2023 avsto så Statsforvalteren i Agder den nye søknaden om registrering. Norsk vegansamfunn klaget på avslaget 20. september 2023. Den 24. juni 2024 avsto Barne- og familiedepartementet klagen over vedtaket av 19. september 2023, og avsto samtidig klage over avslag på krav om statstilskudd, jf. Statsforvalteren i Agders vedtak av 20. november 2023.

Norsk vegansamfunn tok ut søksmål mot staten ved Barne- og familiedepartementet 25. november 2024, med krav om at vedtaket av 24. juni 2024 om avslag på søknad om registrering kjennes ugyldig. Rettidig tilsvaret ble, etter fristutsettelse, mottatt 24. januar 2025. Hovedforhandling ble holdt 12-14. mai 2025 i Oslo tingrett. Som partsrepresentant

for Norsk vegansamfunn møtte styreleder Steffen Brandvoll Althand og styremedlem Jon Vegard Venås, som begge avga forklaring. For Staten ved Barne- og familiedepartementet møtte utredningsleder Geir Telstø. Retten mottok forklaring fra ytterligere fire vitner. Retten mottok 27. februar 2025 et skriftlig innlegg fra det britiske vegansamfunnet, som retten 3. april 2025 besluttet at utgjør en del av avgjørelsesgrunnlaget, jf. tvisteloven § 15-8. Det vises for øvrig til rettsboken.

Norsk vegansamfunn har i hovedsak argumentert slik:

Barne- og familiedepartementets vedtak av 24. juni 2024 er ugyldig.

Staten har lagt til grunn en uriktig tolkning av trossamfunnsloven § 1 annet ledd, og oppstilt et «antroposentrisk tilleggskriterium», altså et krav om at livssyn for å godkjennes må ha mennesket som midtpunkt, og primært handle om forholdet mellom mennesker. Dette mangler forankring i lovens ordlyd og øvrige rettskilder, og innebærer en innskrenkende fortolkning av loven, i strid med legalitetsprinsippet i Grunnloven § 113.

Ved tolkningen må uansett Norges internasjonale forpliktelser ha betydelig vekt. Det som vernes i tråd med Den europeiske menneskerettighetsdomstols (EMDs) praksis om tanke- samvittighets- og religionsfrihet etter EMK art. 9, må vurderes som «livssyn» ved tolkning av trossamfunnsloven. Hensynet til konsekvens i lovgivningen tilsier også at «livssyn» tolkes likt de stedene der begrepet forekommer internt i norsk lovgivning. Veganisme beskyttes etter likestillings- og diskrimineringsloven § 6. Det gir manglende indre sammenheng i lovverket hvis det ikke vernes i trossamfunnsloven. En slik ulik praksis vil - i alle fall indirekte – kunne føre til at vernet veganere er sikret gjennom avgjørelsene i Diskrimineringsnemda og Likestillings- og diskrimineringsombudet, svekkes.

Forvaltningen har videre foretatt en uriktig subsumsjon, og herunder basert seg på en uriktig forståelse av veganismen, når den har kommet til at veganisme ikke utgjør et «livssyn» etter loven: Veganismen angår ikke bare forholdet mellom mennesker og ikke-menneskelige dyr, slik staten legger til grunn, men også forholdet mellom mennesker om dyr, og forholdet mennesker imellom. Norsk vegansamfunns livssyn har et sammenhengende syn på menneskets plass i tilværelsen og svarer på sentrale etiske spørsmål. Norsk vegansamfunn driver «felles utøvelse» av dette, gjennom sine seremonier, med tilbud om vigsel, konfirmasjon og begravelser, og gjennom vegantreff, hvor det veganske måltidet står sentralt.

Forvaltningen skal være tilbakeholden ved vurderingen av om en organisasjon oppfyller vilkårene i trossamfunnsloven. I dette tilfellet har prøvingen også vært for intens.

Subsidiært må vedtaket kjennes ugyldig, fordi det innebærer en materiell krenkelse av EMK artikkel 9. Veganisme er beskyttet etter EMK art. 9 og beslutningen om ikke å

registrere Norsk vegansamfunn som livssynssamfunn har begrenset Norsk vegansamfunns mulighet til livssynsutøvelse på flere måter som innebærer brudd på EMK art. 9:

Prosessten rundt vedtaket har ført til en intern krise hvor frivillige brennes ut og hvor fokus har skiftet fra utøvelse av livssyn til forvaltningsprosess, noe som rent faktisk har begrenset livssynsutøvelsen. Norsk vegansamfunn har videre følt seg tvunget til å fjerne kostholdsråd fra nettsidene for å tilpasse seg statens tilnærming, selv om dette er nødvendig informasjon for at nye veganere skal lykkes i å leve i tråd med sitt livssyn, noe som har følger for livssynsutøvelsen. Den innskrenkende lovtolkningen, med et antroposentrisk tilleggskriterium, innebærer også en definisjon som er så snever at minoritetslivssyn – som veganisme - utelukkes, i strid med EMK art. 9.

Selv om EMK art 9 ikke gir rett til statlig finansiering, kreves det at registreringsordninger gir alle livssynssamfunn en «fair opportunity» for registrering, og det må skje på en ikke-diskriminerende måte. Det har ikke skjedd, ettersom forvaltningen gjennom hele prosessen har bygget på en feilaktig forståelse av veganisme, og ikke gitt Norsk vegansamfunn anledning til å korrigere feil under saksbehandlingen. Staten har heller ikke gitt tilstrekkelig veiledning underveis eller begrunnet vedtakene.

Inngrepene, unnlatt registrering, kan ikke rettferdiggjøres etter bestemmelsens annet ledd. Det er ingen klar lovhjemmel for inngrepet, slik EMK art 9 annet ledd krever. Det er tvert imot oppstilt et antroposentrisk tilleggskrav som ikke fremgår i loven og som er uten støtte i forarbeider eller rettspraksis. Inngrepet har heller ikke et legitimt formål og er ikke nødvendig i et demokratisk samfunn.

Norsk Vegansamfunns påstand:

1. Barne- og familiedepartementet sitt vedtak 24. juni 2024 er ugyldig.
2. Staten v/Barne- og familiedepartementet betaler til Norsk vegansamfunn sakens omkostninger.

Staten ved Barne- og familiedepartementet har i hovedsak argumentert slik:

Vedtaket er gyldig, og forvaltningen har lagt til grunn riktig lovtolkning og subsumsjon i sine vedtak.

Livssynssamfunn etter trossamfunnsloven omfatter sammenslutninger for felles utøvelse av «livssyn», og et sentralt vurderingstema er om sammenslutningen har «et sammenhengende syn på menneskets plass i tilværelsen og sentrale etiske spørsmål», jf.

lovforarbeidene. Staten er enig i at det ikke er grunnlag for et antroposentrisk tilleggsvilkår for registrering av livssyn, men det har forvaltningen heller ikke stilt opp.

Livssynsbegrepet i trossamfunnsloven er ikke sammenfallende med virkeområdet til EMK art. 9 og likestillings- og diskrimineringsloven § 6. Disse har et videre virkeområde enn trossamfunnsloven. Staten er enig i at veganisme er vernet etter disse bestemmelsene, men det medfører ikke at Norsk vegansamfunns veganisme automatisk utgjør et livssyn etter trossamfunnsloven.

Det er riktig subsumsjon når det er lagt til grunn at Norsk vegansamfunn ikke er et livssynssamfunn. Norsk vegansamfunns overbevisninger utgjør ikke et «sammenhengende syn på menneskets plass i tilværelsen og sentrale etiske spørsmål», og tar heller ikke opp sentrale etiske spørsmål som sees i sammenheng. Norsk vegansamfunns veganisme gjelder en begrenset del av tilværelsen, i hovedsak forholdet mellom mennesker og dyr, med særlig vekt på dyrs rettigheter. Åpenhet for medlemmer med en annen religion og for revisjon svekker den livssynsmessige karakteren av deres overbevisninger.

Aktivitetene, som er viktige ved vurderingen, skiller dem ikke fra andre sammenslutninger som ikke er livssynssamfunn. Dagens aktiviteter bærer i stor grad preg av sosiale treff, og det er liten grunn til å legge vekt på et tilbud om seremonier som ikke, eller bare i svært begrenset grad, er realisert. Seremoniene fremstår også perifere i forhold til det anførte livssynet

Forvaltningen har ikke prøvd saken for intensit. Det er ikke holdepunkter for at EMK artikkel 9 begrenser forvaltningens adgang til å prøve vilkårene i trossamfunnsloven. Det gjelder ikke spørsmål om trossuverenitet som sådan, men hva som faller inn under loven, ved vurderingen av om en organisasjon oppfyller vilkårene i trossamfunnsloven eller ikke.

EMK artikkel 9 er ikke krenket. Staten bestrider ikke at Norsk vegansamfunns veganisme er «en overbevisning preget av alvor, sammenheng og viktighet», og at veganske overbevisninger om animalske produkter faller inn under virkeområdet til bestemmelsen. Det er imidlertid virkningene av manglende registrering som må vurderes i forhold til EMK art. 9. De begrenser seg til at man ikke har krav på statstilskudd og at man ikke kan foreta vigslers med sivilrettslig virkning. Dette kan ikke betegnes som inngrep. Når det gjelder vigselfrett har statene stor skjønnsmargin og det følger av EMDs praksis at man har ikke krav på statstilskudd.

Norsk vegansamfunn har uavhengig av registrering status som juridisk person og handlefrihet gjennom det. Registrering er ikke avgjørende for om staten juridisk anerkjenner veganisme som et reelt livssyn. Hvorvidt de registreres som trossamfunn har heller ingen innvirkning på det etablerte diskrimineringsvernet for veganisme i likestillings – og diskrimineringsloven.

I den grad det er tale om et inngrep, er loven og forarbeidene tilstrekkelige klare og tilfredsstillende kravene til forutberegnelighet etter art.9 nr. 2. Det er videre klart at loven ivaretar legitime hensyn, når den setter opp rammer rundt statlige tilskudd for tros- og livssynssamfunn, og er ikke uforholdsmessig. Den forskjellsbehandling som skjer mellom Norsk vegansamfunn og livssynssamfunn som har krav på registrering og støtte, er ikke vilkårlig, og derfor kommer EMK artikkel 14 ikke til anvendelse.

Staten ved Barne- og familiedepartementets påstand:

1. Staten ved Barne- og familiedepartementet frifinnes.
2. Staten ved Barne- og familiedepartementet tilkjennes sakskostnader.

Rettens vurdering

Retten skal vurdere om Barne- og familiedepartementets vedtak om ikke å registrere Norsk vegansamfunn som livssynssamfunn etter trossamfunnsloven er gyldig. Sakens hovedspørsmål gjelder tolkningen av trossamfunnsloven § 1, og subsumsjon av faktum i vår sak i forhold til den. Subsidiært er det spørsmål om forvaltningsvedtaket innebærer inngrep i EMK artikkel 9, som verner tanke-, samvittighets- og religionsfrihet.

Registrering har ikke betydning for Norsk vegansamfunns rettslige status som organisasjon eller formelle anledning til å utøve sin aktivitet. Registrering er imidlertid en forutsetning for å kunne søke om tilskudd til livssynsutøvelse fra staten, noe som vil kunne ha praktisk betydning for hvilken aktivitet som kan utøves.

Registrering er videre nødvendig for å kunne få vigselsrett med sivilrettslig virkning, samt for enkelte andre rettigheter, som for eksempel anledning for forstandere til å få fritak fra verneplikt, se forsvarsloven § 6 femte ledd, og for å kunne få tillatelse til å ha egen gravplass, se trossamfunnsloven § 21.

Rettens prøvingsadgang, bevisvurdering og innledende utgangspunkter

Saken gjelder prøving av et forvaltningsvedtak. Partene er enige om at retten kan prøve forvaltningens bevisbedømmelse og rettsanvendelse fullt ut ved vurderingen av vedtakets gyldighet. Retten kan også prøve om vedtaket er i strid med Grunnloven eller med de menneskerettighetene Norge har forpliktet seg til å følge, jf. menneskerettighetsloven § 2. Dette har retten plikt til å gjøre av eget tiltak, jf. Grunnloven § 92 og HR-2022-401 avs. 46.

Når det gjelder eventuelle skranker for rettens prøvingsadgang som følge av rettsområdet dette gjelder, med vurdering av tro og livssyn, reiser det noen særlige spørsmål som retten kommer tilbake til under subsumsjonen.

Norsk vegansamfunn har fremhevet at bruken av det de oppfatter som nedsettende karakteristikk i forvaltningens behandling av deres søknad, må få betydning for *bevisvurderingen* i saken, både ved vurderingen etter trossamfunnsloven og etter EMK art. 9. Dette gjelder konkret forvaltningens uttalelser om at Norsk vegansamfunns aktivitet har preg av «sosiale treff hvor dere drøfter filosofiske spørsmål» (Statsforvalteren i Agder i vedtak 20. september 2021) og «støttegruppeaktivitet» (Barne- og familiedepartementets vedtak 24. august 2022). Uavhengig av om dette utgjør inngrep etter EMK artikkel 9 i seg selv, anføres det at slike nedsettende betegnelser bare kan legges til grunn med særlig støtte i bevisene, jf. EMDs dom 13. desember 2022, *Tonchev m. flere mot Bulgaria*, avsnitt 61. Norsk vegansamfunn viser til at «støttegruppeaktivitet» impliserer at deres medlemmer er sårbare eller psykisk syke, og at hentydningene til filosofiske treff trivialiserer livssynet og sammenligner det med uforpliktende diskusjonsfora.

Retten vurderer at disse betegnelse er innenfor det som må aksepteres når forvaltningen foretar en vurdering av om lovens vilkår er oppfylt: Det er ikke nærliggende å forstå bruken av ordet «støttegruppeaktivitet» som at forvaltningen vurderer organisasjonens medlemmer som psykisk syke, eller sammenligningen med filosofiske treff som nedsettende, slik at det kreves særlige bevis for det. Det vises også til bevisførselen i retten, hvor partsrepresentanter og vitner nettopp har understreket at det er mange krevende avveininger å ta, spesielt for nye veganere, og hvor behovet for støtte ved disse avveiningene, men også knyttet til en livsførsel som kan være krevende å gjennomføre slik samfunnet er organisert i dag, ble understreket.

Retten tar etter dette utgangspunkt i alminnelige prinsipper for bevisvurdering.

Når det gjelder spørsmålet om vedtaket er gyldig, baserer retten seg på faktum på vedtakstidspunktet, juni 2024. Både bevis fra før og etter vedtakstidspunktene kan tas i betraktning dersom de er egnet til kaste lys over forholdene på vedtakstidspunktet. Retten anser at hele søknadsprosessen, med tilhørende historikk og aktiviteter, er av interesse ved vurderingen her, da det har vært en sammenhengende prosess med kontinuerlig dialog med forvaltningen siden 2021. Norsk vegansamfunn anfører da også at det er et etablert livssyn som ligger i bunn, og som man forsøker å klargjøre og registrere, selv om det har vært en viss utvikling i aktiviteter og dokumenter i perioden frem til vedtaket i 2024.

Rettslige utgangspunkter - tolkningen av «livssynssamfunn» og «livssyn» etter trossamfunnsloven § 1 annet ledd

Ordlyd, formål og forarbeider

Trossamfunnsloven § 1 første og annet ledd, om lovens formål og virkeområde, lyder slik:

Formålet med loven er å understøtte tros- og livssynssamfunn.

Med tros- og livssynssamfunn menes i denne loven sammenslutninger for felles utøvelse av tro eller livssyn.

Trossamfunnsloven § 4 fastsetter nærmere regler for registrering av slike samfunn. Samfunn som ikke oppfyller vilkårene, skal nektes registrering, jf. forskrift om registrering av og tilskudd til tros- og livssynssamfunn 18. desember 2020 § 4 fjerde ledd første setning

Ordlyden i trossamfunnsloven § 1 krever at det må være en sammenslutning, og at denne må være for felles utøvelse av livssyn. Dette begrunnes slik i forarbeidene, jf. Prop. 130 L (2018-2019) side 133:

Både kontroll-, forutsigbarhets- og likebehandlingshensyn tilsier at loven bygger på en beskrivelse av hva henholdsvis tros- og livssynssamfunn er. Samtidig er det åpenbart krevende å skulle legaldefinere både disse størrelsene og de grunnleggende begrepene «religion» og «livssyn».

«Livssyn» og «utøvelse av livssyn» setter i seg selv få begrensninger. Det kan etter rettens oppfatning både gi grunnlag for en relativt avgrenset fortolkning til tradisjonelle livssyn, men også alternativt omfatte overbevisninger som ikke nødvendigvis gir overgripende svar på grunnleggende spørsmål rundt livet, men som angir verdier på mer avgrensede livsområder, som et organisasjonssamfunn utøver i fellesskap.

Forarbeidene gir imidlertid noe klarere anvisninger. Prop. 130 L (2018-2019) på side 133, peker samtidig på at en ikke skal gå langt i å vurdere innholdet i en tro eller et livssyn. Begrunnelsen for det siste er at en slik vurdering fort vil kunne utfordre tros- og livssynssamfunnenes tros- og livssynsfrihet. I stedet skal det legges vekt på felles utøvelse av tro og livssyn i praksis. Den nærmere fastsettelsen av hva som er et trossamfunn eller livssynssamfunn etter loven, vil avhenge av en konkret vurdering.

Særmerknadene i Prop. 130 L (2018-2019) til § 1 andre ledd på side 253, fremhever da også at det ikke har vært meningen å definere *innholdet* i tro eller livssyn, men *utøvelsen* av dette, ettersom lovens hovedformål nettopp er å legge til rette for *praktisering* av slik aktivitet. Det vil derfor i *første rekke* være *de konkrete aktivitetene* som skiller tros- og livssynssamfunnene fra andre typer sammenslutninger:

Når hovedmotivet for loven er å legge til rette for praktisering av tros- og livssynsfrihet, er det naturlig at definisjonen av tros- og livssynssamfunn først og fremst retter seg mot felles utøvelse av tro og livssyn, og ikke mot innholdet i en tro eller et livssyn. Dette er også i tråd med de sentrale bestemmelsene i EMK artikkel 9 og SP artikkel 18. I første rekke er det derfor tros- og livssynssamfunnenes konkrete aktiviteter som vil skille dem fra andre typer sammenslutninger. Utøvelsen av tro eller livssyn må være «felles», og det betyr at den må involvere minst to personer. Det er en forutsetning at aktiviteten er lovlig. Tros- og

livssynssamfunn vil gjerne ha jevnlig sammenkomster for utøvelse eller utvikling av tro eller livssyn gjennom møter eller gudstjenester, bønn, meditasjon, ritualer eller tilsvarende. Ofte vil også aktiviteten innebære misjonering eller annen form for rekruttering. Sammenslutninger som i hovedsak driver politisk, humanitær, kulturell eller forretningsmessig virksomhet, faller utenfor definisjonen. Det samme vil gjelde virksomheter som har andre hovedaktiviteter enn utøvelse av tro eller livssyn, for eksempel å fremme helse eller selvutvikling, å drøfte filosofiske spørsmål eller å bekjempe religion eller livssyn.

Ordlyden forutsetter imidlertid at det må være tale om et «livssyn», slik at også livssynets innhold vil ha betydning, noe som fremkommer i nevnte særmerknad samme sted:

Aktivitetene kan imidlertid ikke vurderes helt isolert, men må kunne knyttes til en tros- eller livssynsoppfatning. Den aktuelle oppfatningen må ha et visst nivå av overbevisning, alvor, sammenheng og viktighet. I vurderingen kan det blant annet legges vekt på hvor lenge oppfatningen har eksistert og vært praktisert, ikke bare innenfor den aktuelle sammenslutningen, men også eventuelt i andre tros- eller livssynssamfunn, i andre land, eller uten å ha vært organisert. Samtidig er det klart at også nye tros- eller livssynsoppfatninger kan danne grunnlag for sammenslutninger som vil være omfattet av lovens formål og virkeområde. Det kreves ikke at et flertall av medlemmene i sammenslutningene slutter opp om alle sider ved samfunnets «lære» eller praksis, ikke heller at et flertall kan sies å være aktive medlemmer. En trosoppfatning vil normalt innebære en overbevisning om at det finnes en overjordisk virkelighet, en virkelighet som går ut over grensene for det allment sansbare, med avgjørende betydning for mennesket. En livssynsoppfatning vil normalt kjennetegnes ved at den har et sammenhengende syn på menneskets plass i tilværelsen og sentrale etiske spørsmål.

Vedtaket av trossamfunnsloven § 1 andre ledd innebar i hovedsak en videreføring av da gjeldende rett, jf. Prop. 130 L (2018-2019) side 133 og 253. Av forarbeidene til den tidligere loven om tilskott til livssynssamfunn fremgår, jf. Ot. prp. nr. 59 (1980-81) side 9:

Et livssyn kjennetegnes først og fremst ved to forskjellige forhold.

For det første at det tar opp de mer sentrale spørsmål knyttet til menneskelivet. De religiøse samfunnene, iallfall de kristne, vil gjerne knytte dette til Guds eksistens. De ikke-religiøse livssyn vil søke andre veier.

For det andre vil det være et kriterium på et livssyn at det tar standpunkt til sentrale etiske spørsmål og prøver å se disse i sammenheng.

Et livssynssamfunn vil omfatte sammenslutninger organisert rundt medlemmenes felles livssyn. Det vil ofte prøve å systematisere og videreutvikle dette, eventuelt også utbre det.

Departementet vil i denne sammenheng særlig understreke en felles etisk grunnholdning som kriterium på et livssynssamfunn. Rene filosofiske sammenslutninger vil det ikke være naturlig å kalle livssynssamfunn i denne sammenheng. Det samme gjelder for organisasjoner som først og fremst tar sikte på å bekjempe andre livssyn. Det vil heller ikke være naturlig å

gi støtte til organisasjoner som vel kan ha et enhetlig syn på de spørsmål som er nevnt ovenfor, men som i det vesentlige driver virksomhet av annen art, f.eks. politisk eller forretningsmessig.

Lovens formål er etter lovens § 1 første ledd «å understøtte tros- og livssynssamfunn». Dette er et mer begrenset formål enn selve religions- og livssynsfriheten, som fremgår i første setning i Grunnloven § 16, og sier at alle innbyggere har «fri religionsutøvelse» i tråd med flere menneskerettskonvensjoner Norge har sluttet seg til. Operasjonaliseringen av livssynspolitikken etter trossamfunnsloven skal imidlertid skje i tråd med det som fremgår av Grunnloven § 16 siste punktum om at «[a]lle tros- og livssynssamfunn skal understøttes på lik linje», jf. også St.meld. nr. 17 (2007-2008) side 73 om statens forpliktelse til dette.

Rettspraksis

Det er begrenset rettspraksis rundt hva et «livssyn» etter trossamfunnsloven er, men noe mer knyttet til nektelse etter lovens § 6. Borgarting lagmannsrett la i LB-2023-156087 til grunn at ateisme er et livssyn i den forstand som forarbeidene viser til. Det var imidlertid ikke omtvistet i saken, og ble heller ikke drøftet nærmere:

Lagmannsretten finner det ikke tvilsomt at ateisme som sådan er et «livssyn» i den forstand forarbeidene peker på. Ateismen generelt, og i alle fall slik den fremkommer av Ateistenes vedtekter og program, innebærer et sammenhengende syn på menneskets plass i tilværelsen og sentrale etiske spørsmål. Bærebjelken for dette synet er at det ikke finnes guder, ånder eller tilsvarende krefter eller skapninger som styrer over menneskene, herunder menneskenes eksistens, skjebne og valg.

Dette er heller ikke i seg selv bestridt av staten slik lagmannsretten oppfatter det.

Uenigheten mellom partene knytter seg til om Ateistene som organisasjon er en organisasjon for utøvelse av livssynet, eller om hovedaktiviteten er bekjempelse av religion og/eller humanitært arbeid.

Forvaltningspraksis

Det er i dag over 700 trossamfunn i Norge som er registrert etter trossamfunnsloven og fire livssynssamfunn: Human Etisk Forbund, Humanistene, Holistisk Forbund og Ateistene. Det er ikke vist til eller anført noen fast eller enhetlig praksis knyttet til vurderingen av livssyn etter trossamfunnsloven som får betydning for rettens vurdering.

Den praksis som finnes knyttet til «livssyn» i forvaltningen gjelder andre lover, og er knyttet til likestillings- og diskrimineringsloven. Her har både Likestillings- og diskrimineringsombudet og Likestillings- og diskrimineringsnemda (fra 2018 Diskrimineringsnemda) i vurderinger i forhold til likestillings- og diskrimineringsloven § 6 ansett veganisme som «livssyn».

Likestillings- og diskrimineringsnemda la i sin avgjørelse 13. juni 2017 til grunn at forbudet mot diskriminering på grunn av livssyn i diskrimineringsloven § 6 også gjelder vegansime, og uttalte blant annet:

I forarbeidene til diskrimineringsloven om etnisitet omtales ikke veganisme direkte. I lovproposisjonen til den tidligere diskrimineringsloven om etnisitet, Ot. prp. nr. 33 (2004-2005) side 90, legger departementet imidlertid til grunn at religion og livssyn sidestilles, og at også sekulære livssyn er omfattet av diskrimineringsforbudet. Dette er i tråd med Grunnloven § 2, som fastslår at kristendommen og humanismen utgjør verdigrunnlaget for staten, og EMK artikkel 9 som fastslår individets tanke-, samvittighets- og religionsfrihet. [...]

En gjennomgang av internasjonale rettskilder viser at begrepet «livssyn» skal fortolkes vidt. EMD har i sin rettspraksis slått fast at EMK artikkel 9 om tanke-, samvittighets- og religionsfrihet ikke bare omfatter godt etablerte religioner, men også en rekke ulike filosofiske overbevisninger. I sak W. mot Storbritannia (10. februar 1993) fastslo Den europeiske menneskerettighetskommisjonen at veganisme, som en filosofisk overbevisning, er omfattet av EMK artikkel 9.

Likestillings- og diskrimineringsombudet har også i to avgjørelser, 20. juli 2015 (sak 14/1531-14) og 22. november 2017 (sak 15/1117-31) – sistnevnte gjelder samme saksforhold som Likestillings- og diskrimineringsnemda uttalelse i saken av 13. juni 2017 nevnt over - kommet til at veganisme er et livssyn etter diskrimineringsloven.

Sammenheng i lovverket, betydning for lovtolkningen

Norsk vegansamfunn har fremhevet at behovet for konsekvens og sammenheng i lovverket, tilsier at «livssyn» tolkes på samme måte der det forekommer i lovgivningen, og særlig på samme måte i trossamfunnsloven og i likestillings- og diskrimineringsloven § 6. Det vises også til at dersom «livssyn» tolkes mer innskrenkende i trossamfunnsloven enn i likestillings- og diskrimineringsloven § 6, kan det bidra til at diskrimineringsvernet i avgjørelsene fra Likestillingsnemnd og -ombud svekkes, i alle fall indirekte. Det vil kunne føre til mer diskriminering av veganere, og til utfordringer blant annet for veganere som ønsker bistand i fengsel eller i forsvaret, og i en rekke andre situasjoner, som for foreldre som ønsker å unngå gårdsbesøk for skole/barnehagebarn mm.

Retten er enig med Norsk vegansamfunn i at hensynet til sammenheng og enhetlig forståelse av begreper i lovverket er relevant. I dette tilfellet er det etter rettens oppfatning imidlertid nokså klart at begrepet «livssyn» i diskrimineringsloven (og arbeidsmiljøloven) favner videre enn i trossamfunnsloven. Da gir hensynet til enhet begrenset veiledning for tolkningen, fordi man uansett vil ha begrep som ikke er fullt ut sammenfallende:

«Livssyn» i likestillings- og diskrimineringsloven § 6 beskrives i forarbeidene som «det mennesker tror på om livet og verden, om det finnes en høyere makt eller ikke, hvilken etikk man bør leve etter osv», jf. Prop.81 L (2016–2017) side 84. Hvor langt det diskrimineringsrettslige vernet rekker, må tolkes i tråd med blant annet EMK artikkel 9 og

praksis fra EMD. Forarbeidene til den tidligere diskrimineringsloven, Ot. prp. nr. 33 (2004-2005) punkt 10.1.8.8 på side 90-91, påpeker at sekulære livssyn omfattes av diskrimineringsforbudet, og viser til tolkningen av Grunnloven § 2 og EMK artikkel 9, «hvor rettighetene tolkes vidt og omfatter enhver form for livssyn, både religiøse, ateistiske og agnostiske overbevisninger».

En slik bred forståelse fremkommer også i forarbeidene til endringer i arbeidsmiljøloven (diskrimineringslovens forarbeider side 90-91 viser også til disse), se Ot. prp. nr. 104 (2002-2003) punkt 8.2.4.5 om religion og livssyn, hvor det redegjøres for bakgrunnen for at begrepet «livssyn» er tatt inn i bestemmelsen. Det vises til fortalen til EU-direktivet (EUs rådsdirektiv 2000/78/EF om likebehandling i arbeidslivet) som forbyr diskriminering på grunn av «en bestemt religion eller tro». Punkt 24 i fortalen til direktivet gir en anvisning på hvordan «tro» skal forstås, og det er der tatt inn en henvisning til EUs erklæring nr. 11, knyttet til sluttakten i Amsterdamtraktaten, hvor EU uttaler sin respekt for rettsstillingen til kirker og religiøse sammenslutninger og for filosofiske og «konfessionsløse» organisasjoner. Forarbeidene legger til grunn at begrepet «livssyn» vil gi god veiledning for å oppnå samsvar med «tro» i direktivet, og at begrepet bør forstås slik at det «også omfatter for eksempel ateistiske eller filosofiske betraktninger/overbevisninger/ideologier».

Sammenheng med internasjonale menneskerettigheter.

Norsk vegansamfunn har anført at trossamfunnsloven må tolkes i overensstemmelse med EMK art 9, slik at det som vernes av den, faller inn under trossamfunnsloven § 1. Når forarbeidene i Prop. 130 L (2018-2019) viser til et visst nivå av «overbevisning, alvor, sammenheng og viktighet», og slik knytter seg til kriteriene i EMK art. 9, må uttalelsene samme sted om at livssyn «normalt kjennetegnes ved at den har et sammenhengende syn på mennesket plass i tilværelsen og sentrale etiske spørsmål», sees som en spesifisering av dette, og ikke som et tilleggsvilkår.

EMD har i forhold til EMK art. 9 uttalt at dersom en personlig eller kollektiv oppfatning kan anses å være tilstrekkelig overbevisende, seriøs, sammenhengende og viktig («views that attain a certain level of cogency, seriousness, cohesion and importance»), kan en stat ikke lenger bestemme at en slik overbevisning eller bestemt måte å gi uttrykk for det på, er legitim eller ikke, jf. EMDs dom av 15. januar 2013, *Eweida mfl. mot UK*.

Etter rettens vurdering er det i tråd med dette ikke tvilsomt at EMK art. 9 favner videre enn religion og livssyn i tradisjonell forstand, og også omfatter ulike filosofiske overbevisninger som oppfyller bestemmelsens krav til sammenheng og viktighet, som pasifisme, prinsipiell motstand mot militærtjeneste, overbevisningen om at ekteskap er forbeholdt mann og kvinne, og abortmotstand, uavhengig av om disse har utgangspunkt i et religiøst eller helhetlig livssyn eller ikke. Det er ikke tvilsomt at for eksempel pasifisme eller abortmotstand som sådan ikke vil kunne utgjøre «livssyn» etter trossamfunnsloven.

Motsetningsvis kan man da heller ikke legge til grunn at det er automatikk i at det som ellers faller inn under EMK art. 9, skal gis vern som livssyn etter trossamfunnsloven.

Oppsummert

Virkeområdet til «livssyn» i annen lovgivning og hva som faller inn under EMK art 9 gir begrenset veiledning for tolkningen av «livssyn» i trossamfunnsloven, og det finnes også liten veiledning i rettspraksis.

Det sentrale blir derfor ordlyden, som i seg selv gir begrensede holdepunkter, sett i lys av lovens formål og forarbeidene. Forarbeidene gir noe klarere anvisninger, og retten tar utgangspunkt i at livssyn som kan danne grunnlag for registrering som livssynssamfunn, normalt kjennetegnes ved at de har et «sammenhengende syn på menneskets plass i tilværelsen og sentrale etiske spørsmål», jf. Prop 130 L (2018-2019), særmerknadene til § 1 andre ledd på side 253, og Borgarting lagmannsretts dom LB-2023-156087. Dette er en videreføring av tidligere gjeldende rett. Ved vurderingen vil de konkrete aktivitetene samfunnet driver være sentrale, dette vil typisk være sammenkomster for utøvelse og utvikling av livssynet, samt rekruttering.

Dette må også sees i sammenheng med lovens formål, nemlig å konkretisere og operasjonalisere statens støttende tros- og livssynspolitik, som skal understøtte alle tros- og livssynssamfunn på lik linje. Dette er en ordning som er ment å kompensere for den statlige finansieringen av Den norske kirke, men det er likevel begrenset hvilken veiledning dette gir for den konkrete fortolkningen.

Retten kan for øvrig ikke se at loven eller lovforarbeidene gjennom dette stiller opp et krav om at livssynssamfunn må være antroposentriske, altså ha mennesket som midtpunkt eller som målestokk og formål, for å kunne registreres. Noe annet er at livssynet må svare på disse spørsmålene for mennesker. Retten har ikke funnet holdepunkter for at et slikt krav har vært oppstilt, slik Norsk vegansamfunn har anført. Med full prøvingsrett har det uansett ikke avgjørende betydning.

Norsk Vegansamfunns veganisme – en oversikt over den veganisme saken gjelder:

Innholdet i Norsk vegansamfunns vegansime er sentralt i saken, og retten mener det er hensiktsmessig å gi en oversikt over dette.

Det er flere som velger å leve som veganere, eller følge en vegansk diett, av ulike årsaker. Norsk vegansamfunns veganisme omfatter *ikke* veganisme som kostholdsvalg av helse- eller ernæringsmessige årsaker. Også de som velger et vegansk levesett som følge av miljømessige eller naturvernmessige overbevisninger, eller som del av klimabevegelsen faller utenfor Norsk vegansamfunns veganisme, og må skilles fra det vår sak gjelder. Det

samme gjelder de som gjennomfører veganisme som en religiøs praksis, noe det finnes eksempler på innenfor flere religioner, og mer gjennomgående i jainismen.

Norsk vegansamfunns ble etablert som livssynssamfunn i 2020. Samfunnet bygget videre på interesseorganisasjonen med samme navn som ble opprettet i 2009. Sommeren 2020 sendt de ut følgende informasjon til medlemmene i interesseorganisasjonen:

Norsk vegansamfunn vedtok på det ekstraordinære årsmøtet 12. juli 2020 at vi skal opprette Norsk vegansamfunn (NVS) som et livssynssamfunn. Dette betyr at vi endrer organisasjonsform, men at vi i praksis kommer til å jobbe på akkurat samme måte som før. Målet for vår organisasjon er å jobbe for å gjøre det enkelt å velge vegansk og leve som veganer i Norge.

Årsakene til dette er flere. Først og fremst vil vi som et livssynssamfunn kunne søke om midler gjennom "Tilskuddsordningen for tros- og livssynssamfunn", og på den måten få stats- og kommunestøtte for å kjempe dyrenes sak.

I den første søknaden om å bli registrert som livssynssamfunn 28. februar 2021 skrev Norsk vegansamfunn blant annet: (retten har lagt inn avsnitt):

[..]Kjernen i vårt livssyn kommer til uttrykk gjennom følgende definisjon av veganisme: Veganisme er en levemåte som søker å ekskludere, så langt som praktisk mulig, alle former for utnyttelse av og urett mot dyr for mat, klær eller andre formål. Det følger at vi også tar avstand fra all form for diskriminering av mennesker. [...]

Vi understreker at vårt livssyn ikke har noen dogmatiske skrifter eller absolutte sannheter, slik at våre verdier er åpne for revisjon. Vi anerkjenner også at den enkelte selv må avgjøre hva som er praktisk mulig for dem for å etterleve veganismens grunnverdier. Vi vil nå utdype livssynserklæringen og klargjøre hvorfor Norsk vegansamfunn kvalifiserer som et støtteverdig livssynssamfunn.

Et livssyn skal ha et sammenhengende syn på menneskets plass i tilværelsen og de sentrale spørsmålene i livet. Det som først og fremst skiller vårt livssynssamfunn fra andre tros- og livssynssamfunn er at vi fokuserer på andre sentrale spørsmål. Der de fleste andre tros og livssyn forsøker å gi svar på sine egne store spørsmål, som hvor vi kommer fra og hva som er meningen med livet, så oppleves disse spørsmålene mer perifere innenfor vårt livssyn.

Siden veganismen bygger på at mennesket ikke er alene i å ha en egenverdi, rett til liv og frihet, så er et av de mest sentrale spørsmålene veganismen tar opp "Hvordan bør vi mennesker forholde oss til andre". I dette spørsmålet omfatter "andre" alle bevisste individer som potensielt sett kan lide som konsekvens av våre handlinger, og inkluderer derfor også dyr. Vårt syn på menneskets plass i tilværelsen, og svaret på hvordan vi skal forholde oss til andre, tar utgangspunkt i at mennesket ikke er alene i å ha en egenverdi og en ukrenkelig rett til liv og frihet.

Der humanismen plasserer mennesket i sentrum, anerkjenner vi at alle dyr står i sitt eget sentrum. I veganismen er det menneskets evne til å påvirke naturen, gjøre moralske valg og muligheten vi har til å handle utenfor våre instinkter som skiller oss fra andre dyr. I motsetning til andre livssyn gir ikke dette mennesker spesielle rettigheter. Det gir mennesket et spesielt ansvar. [...]

I sin andre søknad 20. november 2022, som vedtaket i vår sak gjelder, tar Norsk vegansamfunn utgangspunkt i sin *livssynserklæring*. Denne gjelder fortsatt og lyder slik:

Veganismens grunnverdier baseres på ikkevold og anerkjennelsen av at alle dyr, mennesker inkludert, har en iboende verdi uavhengig av nytteverdien for andre. Veganismens virkelighetsforståelse og etikk er forankret i sunn fornuft, kritisk tenkning, og barmhjertighet for alle medskapninger.

Mennesket har en enorm makt over andre dyr, og planeten som helhet. Dette gir oss et unikt moralsk ansvar for å ikke forårsake unødige lidelse og ødeleggelse. Kjernen i vårt livssyn kommer til uttrykk gjennom følgende definisjon av veganisme:

Veganisme er en levemåte som søker å ekskludere, så langt som praktisk mulig, alle former for utnyttelse av og urett mot dyr for mat, klær eller andre formål.

Det følger at vi også tar avstand fra all form for diskriminering av mennesker. Dette inkluderer diskriminering på bakgrunn av kjønn, etnisitet, seksuell legning eller alder.

Veganismen til NVS kan tolkes som en videreutvikling av humanisme, men vi tar sterkere og klarere stilling til flere etiske spørsmål siden vi ikke begrenser egenverdi og verdighet til bare vår egen art.

Norsk vegansamfunn representerer et sekulært livssyn og forstår den fysiske verden ut fra den vitenskapelige metode. Det vil si at det vi tror er sant om verden og vår eksistens baserer seg på den rådende vitenskapelige forståelsen av naturen. [...]

En vanlig misoppfatning er at veganisme kun ser på forholdet mellom mennesker og dyr (hvor dyr her tolkes som ikke-menneskelige dyr), men siden mennesker også er dyr, så gjelder samme etikk også for mennesker. Vi mener som en følge av dette at man skal ekskludere, så langt som praktisk mulig, alle former for utnyttelse av og urett mot mennesker.

Vi understreker at vårt livssyn er mer enn livsstilen veganisme. Selv om veganismens grunnverdier ligger i bunn, utvider vi den til et livssyn som tar stilling til menneskets plass i tilværelsen og gir svar på de sentrale spørsmålene i livet.

Når det gjelder Norsk vegansamfunns syn på *menneskets plass i tilværelsen* skriver de

I veganismen er evnen til å oppleve lidelse sentral i hvordan vi moralsk skal forholde oss til andre. Siden det er vitenskapelig bevist at dyr, med svært få og usikre unntak, er i stand til å erfare lidelse er vi ifølge vårt livssyn forpliktet til å innlemme dem i den samme etikken vi også mener er riktig for vår egen art (jf. Cambridge Declaration of Consciousness og Montreal Declaration on Animal Exploitation). Merk at å behandle individer fra forskjellige arter med samme etikk ikke betyr å behandle alle likt, men å behandle alle ut fra de samme etiske prinsippene.

[...]

Gitt hvordan samfunnet er i konflikt med vårt verdisyn, blir veganisme preget av engasjement for ikke-menneskelige dyr.

Når det gjelder *tros- og livssynsaktiviteter* skriver de blant annet følgende:

Veganismen til NVS har mye til felles med humanisme, og kan tolkes som en utvidelse av den. Det er derfor naturlig at seremoniene til NVS inkluderer tradisjonelle borgerlige seremonier som vielse, konfirmasjon og navnefest. Det er likevel noen ekstra kriterier som må oppfylles for disse seremoniene i NVS. Hovedsakelig at en så langt som praktisk mulig skal unngå produkter og handlinger som medfører unødig lidelse for mennesker og ikke-menneskelige dyr. Måten disse seremoniene vanligvis utføres av andre organisasjoner, er derfor ofte ikke i tråd med vårt livssyn.

På *hjemmesidene til Norsk vegansamfunn* fremgår blant annet, i tillegg til en del av det som fremgår over, at:

Veganisme er et livssyn og en levemåte basert på respekt for dyr: Veganisme er en levemåte som søker å ekskludere, så langt som praktisk mulig, alle former for utnyttelse av og urett mot dyr for mat, klær eller andre formål.

The Vegan Society var den aller første veganforeningen, og deres definisjonen av veganisme brukes fremdeles i bredt omfang av veganere og veganorganisasjoner verden over. Det er også denne definisjonen Norsk vegansamfunn bygger på i sin livssynserklæring

Det *skriftlige innlegget punkt 3.3. fra The Vegan Society* forklarer denne definisjonen, som Norsk vegansamfunns hjemmeside viser til, slik:

The Vegan Society promotes a way of life that seeks to avoid, as far as possible and practicable, all forms of exploitation of, and cruelty to, animals for food, clothing or any other purpose. This objective is reflected in the definition of veganism provided by the society:

Veganism is a philosophy and way of living which seeks to exclude—as far as is possible and practicable—all forms of exploitation of, and cruelty to, animals for food, clothing or any other purpose; and by extension, promotes the

development and use of animal-free alternatives for the benefit of animals, humans and the environment. In dietary terms it denotes the practice of dispensing with all products derived wholly or partly from animal

Når det gjelder Norsk vegansamfunns aktiviteter, behandler retten dem under subsumsjonsspørsmålet.

Er Norsk vegansamfunn et «livssynssamfunn» etter trossamfunnsloven? (subsumsjonen)

Retten tar utgangspunkt i lovens begrep «livssyn», slik dette er redegjort for over.

Retten vil ved vurderingen i stor grad basere seg på det som fremkommer i, og som delvis er gjengitt foran, av Norsk Vegansamfunns nettsider og søknader, i tillegg til øvrig bevisførsel for retten. Retten foretar ikke ved det en prøving eller vurdering av innholdet i deres overbevisning, jf. HR-2022-883-A avsnitt 58, hvor det fremgår at «[d]et er klart at et trossamfunns vurdering av religiøse spørsmål ikke kan prøves av domstolene». Det samme må gjelde for livssynspraksis. Retten skal altså ikke ta stilling til hva som er «rett lære» for Norsk vegansamfunn.

Retten må imidlertid kunne undersøke hva innholdet i en livssynspraksis er, eller fremstår å være, både i forhold til det som fremkommer i det skriftlige materialet og det som er dokumentert av praksis, for å se om det faller inn under lovens ordlyd, og om vilkårene for registrering etter trossamfunnsloven foreligger, jf. også Borgarting lagmannsretts påankede dom i LB-2024-81251-2.

Helt ukomplisert er dette ikke i vår sak. Når domstolen vurderer hva som er vesentlig og essensielt i utøvelsen av et livssyn kan den mangle sensitivitet i forhold til det aktuelle livssynssamfunnet. I dette tilfellet kommer det på spissen, nettopp fordi hva som skal være gjenstand for subsumsjonen, er et av sakens grunnleggende spørsmål:

Norsk vegansamfunn viser til bevisførselen for retten, inkludert søknadsdokumentasjon og nettsider, og peker på at livssynet adresserer og omfatter alle de forhold som er tatt opp i forarbeidene. Veganisme kan sees på som en utvidelse av humanismen, og må kunne registreres på samme måte. Staten, på sin side, tar utgangspunkt i det Norsk vegansamfunn oppgir som «kjernen» i livssynet, en levemåte som søker å unngå alle former for utnyttelse eller utøvelse av urett mot dyr, og mener det er det som må vurderes opp mot lovens krav. De elementene som etter forarbeidene kan være relevante og tillegges vekt, har - slik retten vurderer det - større eller mindre vekt, avhengig av hvilket perspektiv man har på dette, noe som fremgår av drøftelsen i det følgende.

Det fremgår av Prop. 130 L (2018-2019), i særmerknadene til § 1 andre ledd på side 253, at det blant annet kan legges vekt hvor lenge «oppfatningen har eksistert og vært praktisert, ikke bare innenfor den aktuelle sammenslutningen, men også eventuelt i andre tros- eller livssynssamfunn, i andre land, eller uten å ha vært organisert.»

Norsk vegansamfunns veganisme har relativt kort fartstid. De erklærte seg som livssynssamfunn i 2020, med aktivitet til dels basert på samme oppfatning fra 2009. Moderne veganisme, med utgangspunkt i dyrevelferdstankegang og ordet «vegan», er en overbevisning og praksis som ble initiert av Donald Watson m.fl. i 1944, da de stiftet den britiske foreningen «The Vegan Society». Det har altså eksistert over noe tid, noe som i seg selv er et relevant moment. Det er likevel uklart hvilken vekt det skal ha i forhold til alle deler av Norsk vegansamfunns livssyn, fordi deres livssyn ser ut til å være definert videre enn det The Vegan Society legger til grunn.

Veganisme har lange historiske røtter. Vegansk praksis og veganske overbevisninger har vært knyttet til ulike religiøse og filosofiske forestillinger, også langt tilbake i tid, i tråd med det vitnet professor Dag Øistein Endsjø forklarte for retten. Slik veganisme har imidlertid ikke, slik retten oppfattet det, vært regnet som livssyn i seg selv, og retten tillegger dette begrenset vekt ved sin vurdering.

I nyere tid har veganisme primært vært ansett som en filosofisk overbevisning. Dette i likhet med andre overbevisninger som det etter rettens oppfatning ikke er nærliggende å betegne som livssyn etter alminnelig språkbruk, og som nokså klart faller utenfor trossamfunnsloven, selv om de er vernet etter EMK. Det vises til EMDs justissekretariats veileder knyttet til EMK art. 9, hvor veganisme regnes inn under «various coherent and sincerely-held philosophical convictions», sammen med blant annet pasifisme, motstand mot å gjøre militærtjeneste og abortmotstand. Veilederen er ingen EMD-avgjørelse, og rettskildemessig mer å anse som juridisk litteratur. Det er samtidig en klassifisering foretatt av et sekretariat med kompetanse på området, og retten tillegger kategoriseringen en viss vekt, også ved vurderingen i forhold til trossamfunnsloven. Veganisme vurderes også i Karnovs lovkommentar nr. 5 til EMK art. 9, som en av flere «filosofiske overbevisninger». NOU 2013:1 Det livssyns åpne samfunn En helhetlig tros- og livssynspolitik, pkt. 8.2 på side 3, viser til EMD og at deres praksis også omfatter «overbevisninger som veganisme og pasifisme». En tilsvarende tilnærming fremgår av det skriftlige innlegget fra The Vegan Society, hvor det i avsnitt 4.3. vises til en britisk avgjørelse som på samme måte slår fast at veganisme er en «philosophical belief which qualifies as a protected belief» i forhold til britenes Equality act fra 2010.

Norsk vegansamfunn svarer i deres siste søknad og vedtekter på vesentlige deler av det forvaltningen har etterlyst eller påpekt som årsaker til at man ikke tidligere har fått godkjenning. Det skriftlige materialet til Norsk vegansamfunn adresserer etter rettens vurdering spørsmålet om menneskets plass i tilværelsen, som et helhetlig syn, med

utgangspunkt i at alle dyr er i sitt eget sentrum, og søker å gi svar på grunnleggende etiske spørsmål. Når det ses sammen med forarbeidenes uttalelser om at det skal være mulig også å etablere nye livssyn, trekker det i retning av at det er det som beskrives som må legges til grunn ved vurderingen opp mot lovens kriterium. Borgarting lagmannsrett tar også utgangspunkt i Ateistenes vedtekter og program i LB-2023-156087. Selv om spørsmålet om «livssyn» der ikke var på spissen, underbygger det at det er nærliggende å ta utgangspunkt i dette.

Norsk vegansamfunn definerer seg altså selv som livssyn, noe som går klart frem av søknadene, etterfølgende utfyllende dokumenter, organisasjonens nettsider og vitneforklaringer. Retten mener at et samfunns selvforståelse i utgangspunktet vil være et element som har betydning ved vurderingen av om det er tale om et «livssynssamfunn». Samtidig kan det etter rettens oppfatning ikke være fullt ut avgjørende.

Konsekvensen av å legge avgjørende vekt på selvforståelsen, vil innebære at en rekke sterkt verdidrevne organisasjoner med klare overbevisninger på et mer avgrenset livsområde vil kunne ha krav på statsstøtte og vigselfrett etter trossamfunnsloven, dersom de definerer seg som livssynssamfunn, eventuelt knytter seg til utgangspunktene i humanismen eller andre livssynssamfunn for et mer helhetlig syn. Flere filosofiske overbevisninger som knyttes til et eksisterende livssyn og bygger på dette, vil kunne registreres. Det vil for eksempel kunne gjelde veganisme med forankring i naturvern, på samme måte som pro vita/pro life bevegelsen, med ulike sekulære eller religiøse grunnholdninger, eller naturvern og klima i et helhetlig eller antroposofisk perspektiv. En slik tilnærming vil også kunne gi grunnlag for registrering av trossamfunn for veganisme innenfor ulike religiøse samfunn.

Vitnet professor Dag Øistein Endsjø forklarte i retten at det fra et religionshistorisk perspektiv har vært mulig, særlig i Sør-Asia, å ha flere religioner samtidig, for eksempel være jødisk og muslim, mens livssyn og religionsforståelse i Norge er preget av «én religion om gangen», med opphav i et kristent perspektiv (tilsvarende i islam og jødedom). Vitnet forklarte at man fra et religionsvitenskapelig perspektiv kan være (Norsk vegansamfunns) veganer og samtidig praktisere islam, kristendom eller andre livssyn. Dagens norske samfunn har etter rettens vurdering tendenser som kan forstås i en slik mer fragmentert retning.

Når man ser hen til formålet med trossamfunnsloven, nemlig å finansiere tro- og livssynssamfunn i tråd med Grunnloven § 16 siste setning om at alle «trus- og livssynssamfunn skal bli stødde på lik linje», mener retten det tilsier en snevrere tilnærming, hvor tilhørigheten i utgangspunktet oppfattes som alternativ. Det kan tilsa en avgrensning mot livssyn som har sitt tyngdepunkt på avgrensede områder, i tråd med det som fremgår av Prop. 130 L (2018-2019) om at en livssynsoppfatning normalt

kjennetegnes ved at «den har et sammenhengende syn på menneskets plass i tilværelsen og sentrale etiske spørsmål».

Finansieringen til grupperinger med sterke – og også vernede – overbevisninger som gjelder en begrenset del av tilværelsen bør heller ikke være avhengig av om disse erklærer seg som livssyn eller knytter seg til eksisterende livssyn eller ikke. Det vil på sikt også kunne undergrave støtten. Hensynene bak tros- og livssynsstøtten, og det å sikre at finansieringssystemet for slike samfunn ikke uthules, tilsier derfor at det må kreves en viss tyngde og livssynspreg, også for den delen av livssynet som går ut over de overbevisningene som gjelder en mer avgrenset del av tilværelsen/ kjernen av de sterke overbevisningene.

Det er samtidig ikke utenkelig at det kan utvikles nye livssyn fra det som tradisjonelt har vært sett på som noe smalere interesseorganisasjoner. I praksis vil det kravet retten oppstiller da muligens kunne innebære at det stilles noe strengere krav til slike samfunn som søker registrering som livssynssamfunn, og som har sitt opphav i interesseorganisasjoner og oppfatninger som ikke tradisjonelt har vært ansett som et livssyn, enn det som gjøres overfor andre nystartede livssynssamfunn. Aktivitetene vil da måtte dekke et bredere felt, og også omfatte det som ligger utenfor deres opprinnelige kjerne, dersom utgangspunktet er et mer avgrenset livsområde.

Dette har gjort at retten har vært noe i tvil, da disse problemstillingene ikke har vært adressert i forarbeider eller rettspraksis og det vil kunne oppstå krevende grensdragninger. Alternativet - en løsning hvor egen selvforståelse har avgjørende betydning for hvordan statsfinansene fordeles og hvem som skal få gjennomføre vigsler i samfunnet - er imidlertid ikke ønskelig.

Norsk vegansamfunns livssynserklæring favner for øvrig også videre enn det som normalt faller innenfor veganisme, slik det for eksempel defineres av The Vegan Society, en definisjon Norsk vegansamfunn opplyser at de tar utgangspunkt i. Norsk vegansamfunn har, som det er redegjort for, i tillegg til dette knyttet seg opp til humanismen og «utvider sitt livssyn» med den. Utvidelsen og den humanistiske overbygningen har som nevnt kortere historikk. Det underbygger viktigheten av å vurdere aktivitetene i organisasjonen, særlig med tanke på det som knytter seg til og eventuelt underbygger livssynsaspektet til henholdsvis det som ligger innenfor og utenfor det Norsk vegansamfunn kaller «kjernen» i veganismen, nemlig «en levemåte som søker å ekskludere, så langt som praktisk mulig, alle former for utnyttelse av og urett mot dyr for mat, klær eller andre formål». Det vises også til at forarbeidene trekker frem aktivitetene som det sentrale.

Retten går nå videre til å se på Norsk vegansamfunns aktiviteter, for å vurdere hvordan og i hvilken utstrekning disse underbygger det beskrevne livssynet.

Roseseremoniene beskrives som samlinger i nærheten av steder hvor dyr avlives, hvor deltakerne samler seg for å «bevitne de som blir drept eller utnyttet som en del av det karnistiske systemet som omgir oss». Det har så langt vært avholdt tre slike seremonier. Seremoniene fremstår innholdsmessig knyttet til det som beskrives som kjernen i veganismen: hensynet til å unngå utnyttelse av og lidelse for dyr. Dette er en helt sentral del av Norsk vegansamfunns overbevisning, og retten mener seremoniene har preg av utøvelse av livssynsaktivitet i forhold til det. Seremoniene har samtidig mye til felles med dyrevernaktivisters vigils, som de eksempler fra britisk dyrevernaktivisme det er vist til under saken. Det er et aspekt som gjør at man nærmer seg politisk virksomhet, noe det i forarbeidene avgrenses mot. Retten kan likevel ikke se at det fratar seremoniene i vår sak deres karakter av uttrykk for en overbevisning med livssynspreg.

Når det gjelder *overgangsritene/seremoniene* er det så langt gjennomført én vegansk vigsel, 24. juni 2023, og én kjæledyrbegravelse, 3. mai 2025, det siste en drøy uke før hovedforhandling i saken. Det har så langt ikke vært gjennomført gravferd, konfirmasjon eller navnefest. Dette er begrenset aktivitet og det gjør i seg selv at det tillegges mindre vekt som uttrykk for livssynsutøvelse. Et *tilbud* om seremonier underbygger i mindre grad et aktuelt livssyn.

Seremoniene fremstår også mindre sentrale i forhold til livssynet samfunnet beskriver, uavhengig av om man anser det å være begrenset til «kjernen» eller en bredere forståelse i tråd med det som fremkommer i søknader. Partsrepresentantene og medlemmer av samfunnet gir for eksempel til dels uttrykk for at den «lekeseremoni» man kan ha ved vigsel i dag (uten vigselserett) har liten betydning, og at man da heller velger å avstå fra vegansk vigsel. Med utgangspunkt i en livssynsbetraktning, reiser det spørsmål om betydningen av vigsel og ritualer som livssynsutøvelse innenfor veganismen, og det fremstår i alle fall noe perifert. Man kunne ellers se for seg at en markering i regi av Norsk vegansamfunn ble ansett å ha større egenverdi, slik det ikke er uvanlig å gjennomføre et vigselserituale/velsignelse i statskirken, selv om man formelt har gjennomført en borgerlig vigsel, og slik Jehovas vitner har fortsatt med vigslar i perioden de ikke var registrert som trossamfunn.

Retten merker seg at slike overgangsseremonier ikke ser ut til å være en del av virksomheten til The Vegan Society, som man har knyttet seg til. Det gir en indikasjon på at dette er mindre sentralt i veganismen. Overgangsritene har, slik retten bedømmer bevisene, både en lite sentral plass for Norsk vegansamfunn, og utøves dessuten i beskjeden grad. Kombinasjonen gjør at retten vurderer at disse i begrenset grad underbygger et livssyn eller livssynssamfunn, og i alle fall ikke gjør det utover det som gjelder «kjernen».

Når det gjelder *øvrige sosiale aktiviteter*, har det særlig vært fokusert på betydningen av veganentreff med veganske måltider. Vitnet professor Dag Øistein Endsjø har forklart at slike

treff kan sees som opposisjon mot et samfunn som tar det som en selvfølge at man skal forholde seg til kjøttspising. Norsk vegansamfunns etablering av et vegansk måltidsfellesskap kan slik sees som et livssynsfellesskap for å slippe unna dagens «ikke-veganske og karnistiske samfunn», tilsvarende tidlige kristnes måltidsfellesskap knyttet til at man ikke ønsket å spise offerkjøtt.

Retten vurderer at det ikke er nødvendig å gå nærmere inn i dette. Etter bevisførselen er det lite som tyder på at disse vegantreffene har preg av et fellesskap som utøver eller utvikler livssyn, slik det pekes på i særmerknadene (Prop. 130 L (2018-2019) på side 253, eventuelt i opposisjon mot samfunnet. Treffene fremstår i all hovedsak som sosiale treff hvor det legges opp til at «veganere og veganinteresserte» møtes, og hvor man gjennomgående beskriver at man «ofte går ut og spiser god vegansk mat mens vi prater og blir kjent med hverandre. Man blir fort kjent med hverandre så kom gjerne alene». Informasjonen har i all hovedsak et praktisk preg, knyttet til hva som serveres eller hvor man får kjøpt noe vegansk, hvor lang tur man skal gå og hva man gjør hvis det regner osv. Det er etter rettens oppfatning tilsynelatende relativt lite som skiller disse treffene fra møtepunkter i interesse- eller rettighetsbaserte organisasjoner generelt, som også ønsker å rekruttere nye medlemmer. Samtidig ser retten at det å treffes et sted hvor man har samme overbevisning, herunder tilnærming til og aksept av det som spises, kan ha stor verdi for den enkelte.

Enkelte av treffene har også hatt noe mer preg av refleksjon, som Gullroten, som har vært arrangert fem ganger, men også der er det primære fokuset på dyrs rettigheter, og det som kan utledes av prinsipper som følger av det. Det underbygger eventuelt livssynspreget av den delen av samfunnets aktivitet og overbevisning som er knyttet til dyr.

Hvorvidt Norsk vegansamfunn er et «livssynssamfunn», må altså vurderes i lys av samfunnets aktivitet og sentrale fokus i dag, i tråd med drøftelsen over. Slik retten vurderer det, er samfunnets sentrale fokus knyttet til utnyttelse og urett mot dyr, på alle måter. Denne kjernen fremstår som overbevisninger med livssynsmessig karakter. Det er også disse overbevisningene den livssynspregete aktiviteten er knyttet til. Disse dekker etter rettens vurdering en viktig, men likevel begrenset, del av tilværelsen. Selv om Norsk vegansamfunn peker på at de prinsippene som følger av dette også får anvendelse på mennesker, fremstår de noe mer avledede og perifere, og de understøttes ikke, eller i veldig liten grad, av aktiviteter med livssynspreg.

Norsk vegansamfunn klargjør at deres livssyn tar utgangspunkt i, og knytter seg opp til, humanismen. Samtidig oppgir de at det er rom for å være både kristen, muslim eller hindu og samtidig veganer (med utgangspunkt i Norsk vegansamfunns veganisme, altså med noe annet enn helse, miljø eller annen religion/ livssyn som utgangspunkt). Etter rettens oppfatning underbygger dette at veganismen bærer preg av enkelte sammenhengende oppfatninger av livssynsmessig karakter, som primært handler om en mer begrenset

dimensjon av tilværelsen, mens øvrige eksistensielle spørsmål er mer perifere og derfor lett kan knyttes opp til andre livssyn.

Formålsbetraktningene om understøttelse av livssyn taler også mot registrering. Denne ville i tilfellet primært være basert på selvforståelsen til Norsk vegansamfunn utover det sentrale overbevisningsområdet. Det er vanskelig å se at veganisme skal kunne registreres, hvis ikke også andre overbevisninger med store konsekvenser for livsførselen, gis adgang til det. Eksempelvis, kunne klima-, miljø- og naturvernforkjempere – dersom deres syn fullt ut ble hensyntatt – også ha sterke ønsker om statsstøtte for å gjennomføre klimanøytral vigsel osv. Dersom det åpnes for registrering av alle slike organisasjoner, vil det uthule tros- og livssynsstøtten.

Norsk vegansamfunn har videre anført at hensynet til å unngå diskriminering tilsier at samfunnet bør registreres som livssynssamfunn, under henvisning til de utfordringer veganere har i dag. Retten kan se at en registrering vil kunne gi ekstra tyngde til Norsk vegansamfunn og veganere, både i hverdagslivet og i møte med det offentlige. Det er etter rettens oppfatning likevel ikke et hensyn som kan tillegges vekt ved subsumsjonen etter trossamfunnsloven. Diskrimineringsvernet er uavhengig av det vår sak gjelder, og subsumsjonen av «livssyn» må avgjøres etter den enkelte lovbestemmelse. Retten vil samtidig understreke at en avgjørelse i statens favør ikke endrer diskrimineringsvernet, herunder betydningen av Likestillingsombudets og Likestillingsnemdas vedtak, i tråd med EMKs vurderinger.

Samlet og under en viss, men begrenset, tvil, er retten kommet til at det ikke er naturlig å betegne veganisme som et «livssyn» i trossamfunnslovens forstand. Retten har ved vurderingen særlig sett hen til at aktiviteten fremstår konsentrert om det som defineres som kjernen i livssynet. Dette er slik det er redegjort for over, etter rettens oppfatning ikke bredt nok til å være livssyn i trossamfunnslovens forstand.

Retten ser ikke bort fra at aktivitet og praksis vil kunne utvikle seg over tid, i tråd med de prinsippene Norsk vegansamfunn redegjør for i sin livssynserklæring, slik at det som beskrives i dette skriftlige materialet vil anses å være av livssynsmessig karakter på et senere tidspunkt. Dersom overgangsseremonier og andre aktiviteter som bygger opp under etter bredere livssyn, forankret i en vegansk overbevisning, over tid blir mer etablert, vil altså vurderingen etter trossamfunnsloven kunne være en annen på et senere tidspunkt.

Retten har etter dette kommet til at veganisme ikke er et livssyn etter trossamfunnsloven, og går derfor ikke inn i en vurdering av om de driver felles utøvelse av dette.

Foreligger det saksbehandlingsfeil, har forvaltningen prøvet saken for intens?

Retten går ikke inn i noen nærmere vurdering av dette. Det vises til at saksbehandlingsfeil ha liten selvstendig betydning når domstolen foretar en fullstendig overprøving av et forvaltningsvedtak, jf. forvaltningsloven § 41.

Subsidiært – krenker avslaget EMK artikkel 9?

Rettslige utgangspunkter ved vurderingen av om det foreligger krenkelse av EMK art. 9

Den europeiske menneskerettskonvensjonen gjelder som norsk rett og går ved motstrid foran bestemmelser i annen lovgivning, slik det fremgår av menneskerettsloven §§ 2 og 3.

Det følger av sikker høyesterettspraksis at norske domstoler skal tolke EMK på samme måte som EMD, jf. blant annet HR-2005-1014-A avsnitt 45:

[V]ed anvendelse av reglene i EMK skal norske domstoler foreta en selvstendig tolking av konvensjonen. Herunder skal de benytte samme metode som EMD. [...] Det er likevel i første rekke EMD som skal utvikle konvensjonen. Og dersom det er tvil om forståelsen, må norske domstoler ved avveiningen av ulike interesser eller verdier kunne trekke inn verdiprioriteringer som ligger til grunn for norsk lovgivning og rettsoppfatning.

EMD tar i sin rettsanvendelse utgangspunkt i folkerettens regler, jf storkammerdommen *Bankovic m. flere mot Belgia m. flere* 12. desember 2001. I tråd med Wien-konvensjonen om traktatretten av 23. mai 1969 artikkel 31, er utgangspunktet ved tolkning av konvensjoner, ordlyden i konvensjonsbestemmelsene etter alminnelig språkbruk, sett i lys av konteksten og formålet. Det har over tid vært en viss utvikling i retning av økt subsidiaritet i EMDs avgjørelser. Dette er løftet frem i et nytt punkt i EMKs fortale i 2021, hvor det fremgår at det er statene, som «i samsvar med subsidiaritetsprinsippet, har hovedansvaret for å sikre de rettigheter og friheter som er fastlagt i denne konvensjon og dens protokoller, og at de i den forbindelse har en viss skjønnsmargin, underlagt Den europeiske menneskerettsdomstols kontrolljurisdiksjon».

Retten til tanke-, og samvittighets- og religionsfrihet etter EMK artikkel 9

Den europeiske menneskerettighetskonvensjon artikkel 9 lyder slik i norsk oversettelse:

Art. 9 Tanke-, og samvittighets- og religionsfrihet

1. Enhver har rett til tankefrihet, samvittighetsfrihet og religionsfrihet; denne rett omfatter frihet til å skifte sin religion eller overbevisning, og frihet til enten alene eller sammen med andre og så vel offentlig som privat å gi uttrykk for sin religion eller overbevisning, ved tilbedelse, undervisning, praksis og etterlevelse.

2. Frihet til å gi uttrykk for sin religion eller overbevisning skal bare bli undergitt slike begrensninger som er foreskrevet ved lov og er nødvendige i et demokratisk samfunn av hensyn til den offentlige trygghet, for å beskytte den offentlige orden, helse eller moral, eller for å beskytte andres rettigheter og friheter.

Mens tanke og religionsfriheten *i seg selv* er absolutt, åpner annet ledd for inngrep i friheten til å *gi uttrykk* for sin religion eller overbevisning, dersom inngrepet har hjemmel i lov og er nødvendig for å ivareta viktige samfunnsinteresser.

Det er ikke tvilsomt at veganske overbevisninger er vernet av EMK art. 9, jf. Den europeiske menneskerettighetskommisjons avgjørelse 10. februar 1993 i saken *W. mot Storbritannia*:

The Commission recalls that the applicant refused to work in the print shop because as a Vegan he wished to avoid contact with animal products or products which had been tested on animals. The Commission notes that the Government do not contest that Veganism is capable of concerning "conscience" or "belief" within the meaning of Article 9 (Art. 9) of the Convention. The Commission's case-law establishes that this provision protects the sphere of private, personal beliefs and the acts which are intimately linked to these attitudes (see e.g. No. 10358/83, Dec. 15.12.83, D.R. 37, p. 142). The Commission finds that the Vegan convictions with regard to animal products fall within the scope of Article 9 para. 1 (Art. 9-1) of the Convention.

Spørsmålet er om vedtaket som avslår å registrere Norsk vegansamfunn, innebærer et inngrep i Norsk vegansamfunns adgang til å utøve sitt livssyn eller gi uttrykk for sin overbevisning. Det må foreligge en krenkelse av en viss betydning for at det skal ansees som inngrep etter bestemmelsen.

Norsk vegansamfunn vil uavhengig av rettens avgjørelse fortsatt være et selvstendig rettssubjekt og kan fritt drive lovlig virksomhet, også uten å være et registrert livssynssamfunn etter trossamfunnsloven. Norsk vegansamfunn vil blant annet kunne arrangere veganske vigselsseremonier (uten rettsvirkninger), tilby navnefester, konfirmasjoner og gravferdsseremonier, samt utøve forsamlings- og foreningsfriheten.

Avslaget på registreringssøknaden medfører imidlertid at Norsk vegansamfunn ikke vil ha krav på statstilskudd etter trossamfunnsloven, noe som vil kunne sette praktiske begrensninger for aktiviteten, og at de ikke vil kunne få godkjent vigslere med rett til å vie etter ekteskapslovens bestemmelser.

Det fremgår blant annet av EMDs dom 9. desember 2010 *Savez Crkava m.fl. mot Kroatia* avsnitt 56 jf. avsnitt 95, at EMK art. 9 ikke innebærer en rett til å få anerkjent religiøse (eller livssynsbaserte) ekteskap som rettslig bindende:

The Court further reiterates that the Convention, including its Article 9 § 1, cannot be interpreted so as to impose an obligation on States to have the effects of religious marriages recognised as equal to those of civil marriages

Når det gjelder statsstøtte, fremgår det av EMDs avgjørelse 18. desember 2012 i *Ásatrúarfelagid mot Island* i avsnitt 31 at frihetene i EMK art. 9 ikke innebærer en forpliktelse til tilskudd fra staten, se også EMDs dom *Alhujer Fernandez og Caballero Garcia mot Spania* avsnitt 3, som viser at statene har stor frihet på dette området.

Begge de sentrale virkningene manglende registrering får, har vært behandlet av EMD. Retten er med bakgrunn i dem, og etter en vurdering av hvilken betydning dette faktisk har for livssynsutøvelsen i vår sak, kommet til at å nekte registrering etter trossamfunnsloven ikke innebærer et inngrep i EMK art. 9.

Retten kan ikke se at det som av Norsk vegansamfunn beskrives som bruk av belastende og trivialiserende beskrivelser om deres virksomhet, «støttegruppevirksomhet» og filosofisk debattklubb, i seg selv innebærer inngrep - eller får betydning ved vurderingen av om det foreligger inngrep - etter EMK artikkel 9. Det vises i den forbindelse til rettens vurdering av dette i forhold til prøvingsadgang og bevisvurdering. At søknadsprosessene har vært så krevende for de frivillige at det faktisk har begrenset livssynsutøvelsen, utgjør etter rettens oppfatning ikke inngrep etter bestemmelsen. Selv om prosessen har vært belastende for en liten organisasjon, ligger saksbehandling og veiledning og konsekvensene av det, innenfor det som må aksepteres ved denne type prosesser.

Samtidig faller saksforholdet i vår sak inn under det EMK art. 9 omfatter, og det kan da foreligge brudd på diskrimineringsvernet etter EMK art 14, uavhengig av om det konstateres brudd på bestemmelsen, se for eksempel EMDs dom av 24. september 2007 *Backowski m.fl. mot Polen* avsnitt 93.

Vurdering av om det foreligger krenkelse av EMK art 14

EMK art 14 i norsk oversettelse lyder:

Art 14 Forbud mot diskriminering

Utøvelsen av de rettigheter og friheter som er fastlagt i denne konvensjon skal bli sikret uten diskriminering på noe grunnlag slik som kjønn, rase, farge, språk, religion, politisk eller annen oppfatning, nasjonal eller sosial opprinnelse, tilknytning til en nasjonal minoritet, eiendom, fødsel eller annen status.

Retten har i lys av dette vurdert Norsk vegansamfunns anførsel om at staten ikke har oppfylt kravet som stilles til at registreringsordninger må gi alle livssynssamfunn en «fair

opportunity» for registrering, og at det må skje på en ikke-diskriminerende måte, jf. EMDs dom 5. mars 2024 i *Föderation der Aleviten Gemeinden mot Østerrike*.

Spørsmålet er altså om det foreligger en diskriminering etter EMK art 14 når Norsk vegansamfunn ikke registreres, samtidig som Humanetisk Forbund, Holistene, Humanistene og Ateistene har blitt registrert som livssynssamfunn, slik at de kan få godkjent vigsler, motta statsstøtte osv.

Det er på det rene at vedtaket har hjemmel i lov. Det er også helt klart at de hensyn som har begrunnet loven – behovet for å forvalte midler til tros- og livssynsunderstøttelse, og å regulere hvem som har anledning til å gjennomføre ekteskap med sivilrettslig virkning – er legitime. Loven med forarbeider, slik retten har tolket den, legger opp til at livssyn som kan kreve registrering normalt vil ha et sammenhengende syn på menneskets plass i tilværelsen og sentrale etiske spørsmål. Barne- og familiedepartementet viser i sitt vedtak i 2024 «i sin helhet til begrunnelsene» gitt i vedtaket i 2022. I 2022-vedtaket viste man, når man avgrenser mot livssyn hvor kjernen gjelder en mer begrenset del av livet, til forholdene angitt over, og til behovet for å unngå dobbeltmedlemsskap, noe som vil kunne virke reduserende på tilskuddene, og faren for å uthule ordningene. En slik presisering av hva som omfattes som «livssyn» med krav om bredde i synet, ligger etter rettens vurdering godt innenfor statens handlingsrom ved lovgivningen, også sett i forhold til Norges menneskerettslige forpliktelser.

Retten kan ikke se at en forskjellsbehandling avhengig av «bredde» på livssynet innebærer en diskriminering i strid med EMK art. 14. En forskjellsbehandling av hvem som mottar statsstøtte og kan vie med mer, med utgangspunkt i de hensyn som ligger bak praksisen, fremstår uansett forholdsmessig ut fra de behov man har ønsket å verne. Det vises i den forbindelse også til at EMD har slått fast at stater har relativt bred skjønnsmargin når det gjelder forholdet mellom stat og religion/trossamfunn, særlig når det gjelder finansieringsspørsmål. Et system som utelukker livssyn med en smalere kjerne kan etter rettens oppfatning ikke i seg selv anses å være diskriminerende.

Ut fra bevisførselen kan retten etter dette ikke se at det er godgjort at vedtaket innebærer en diskriminering i strid med EMK art. 14.

Sakskostnader

Staten ved Barne- og familiedepartementet har vunnet saken, og har etter hovedregelen i tvisteloven § 20-2 første ledd krav på full erstatning for sine sakskostnader fra motparten.

Bestemmelsens tredje ledd gir et snevert unntak fra hovedregelen. Det kreves at tungtveiende grunner gjør det rimelig å fritta den tapende parten for erstatningsansvaret, og

det skal blant annet legges særlig vekt på om saken er tvilsom, om saken er av velferdsmessig betydning og om styrkeforholdet mellom partene tilsier fritak. HR-2012-308-U avsnitt 17, understreker at det for å fritta for omkostningsansvar etter § 20-2 tredje ledd bokstav c, må komme noe i tillegg til velferdsmessig betydning og ulikt styrkeforhold, som at avgjørelsen har budt på tvil, at saken har prinsipiell interesse eller at den tapende part ellers har hatt god grunn til å få saken prøvd for domstolene.

Saken har, som det fremgår av drøftelsen over, budt på en viss tvil. Når det sees sammen med det velferdsmessige behovet for å få en avklaring, og at dette har en ikke ubetydelig økonomisk verdi for Norsk vegansamfunn, er retten kommet til at Norsk vegansamfunn skal fritas for å betale sakskostnader, jf. tvisteloven § 20-2 tredje ledd.

Dommen er ikke avsagt innen lovens frist. Grunnen er stor arbeidsmengde og flere mellomliggende beramninger.

DOMSSLUTNING

1. Staten ved Barne- og familiedepartementet frifinnes.
2. Hver av partene bærer sine sakskostnader.

Retten hevet

Birgitte Kolrud

Veiledning om anke i sivile saker vedlegges.

*Dokument i samsvar med original.
Isabel Astroza Pettersen
saksbehandler*

Veiledning om anke i sivile saker

I sivile saker er det reglene i tvisteloven kapitler 29 og 30 som gjelder for anke. Reglene for anke over dommer, anke over kjennelser og anke over beslutninger er litt ulike. Nedenfor finner du mer informasjon og veiledning om reglene.

Ankefrist og gebyr

Fristen for å anke er én måned fra den dagen avgjørelsen ble gjort kjent for deg, hvis ikke retten har fastsatt en annen frist. Disse periodene tas ikke med når fristen beregnes (rettsferie):

- fra og med siste lørdag før palmesøndag til og med annen påskedag
- fra og med 1. juli til og med 15. august
- fra og med 24. desember til og med 3. januar

Den som anker, må betale behandlingsgebyr. Du kan få mer informasjon om gebyret fra den domstolen som har behandlet saken.

Hva må ankeerklæringen inneholde?

I ankeerklæringen må du nevne

- hvilken avgjørelse du anker
- hvilken domstol du anker til
- navn og adresse på parter, stedfortredere og prosessfullmektiger
- hva du mener er feil med den avgjørelsen som er tatt
- den faktiske og rettslige begrunnelsen for at det foreligger feil
- hvilke nye fakta, bevis eller rettslige begrunnelser du vil legge fram
- om anken gjelder hele avgjørelsen eller bare deler av den
- det kravet ankesaken gjelder, og hvilket resultat du krever
- grunnlaget for at retten kan behandle anken, dersom det har vært tvil om det
- hvordan du mener at anken skal behandles videre f.eks. om det bør være muntlig behandling i rettsmøte, skriftlig behandling og/eller rettsmekling.

Hvis du vil anke en tingrettsdom til lagmannsretten

Dommer fra tingretten kan ankes til lagmannsretten. Du kan anke en dom hvis du mener det er

- feil i de faktiske forholdene som retten har beskrevet i dommen
- feil i rettsanvendelsen (at loven er tolket feil)
- feil i saksbehandlingen

Hvis du ønsker å anke, må du sende en skriftlig ankeerklæring til den tingretten som har behandlet saken. Hvis du fører saken selv uten advokat, kan du møte opp i tingretten og anke muntlig. Retten kan tillate at også prosessfullmektiger som ikke er advokater, anker muntlig.

Det er vanligvis en muntlig forhandling i lagmannsretten som avgjør en anke over en dom. I ankebehandlingen skal lagmannsretten konsentrere seg om de delene av tingrettens avgjørelse som er omtvistet, og som det er knyttet tvil til.

Lagmannsretten kan nekte å behandle en anke hvis den kommer til at det er klar overvekt av sannsynlighet for at dommen fra tingretten ikke vil bli endret. I tillegg kan retten nekte å behandle noen krav eller ankegrunner, selv om resten av anken blir behandlet.

Retten til å anke er begrenset i saker som gjelder formuesverdi under 250 000 kroner

Hvis anken gjelder en formuesverdi under 250 000 kroner, kreves det samtykke fra lagmannsretten for at anken skal kunne bli behandlet.

Når lagmannsretten vurderer om den skal gi samtykke, legger den vekt på

- sakens karakter
- partenes behov for å få saken prøvd på nytt
- om det ser ut til å være svakheter ved den avgjørelsen som er anket, eller ved behandlingen av saken

Hvis du vil anke en tingretts kjennelse eller beslutning til lagmannsretten

En *kjennelse* kan du som hovedregel anke på grunn av

- feil i de faktiske forholdene som retten har beskrevet i kjennelsen
- feil i rettsanvendelsen (at loven er tolket feil)
- feil i saksbehandlingen

Kjennelser som gjelder saksbehandlingen, og som er tatt på bakgrunn av skjønn, kan bare ankes dersom du mener at skønnsutøvelsen er uforsvarlig eller klart urimelig.

En *beslutning* kan du bare anke hvis du mener

- at retten ikke hadde rett til å ta denne typen avgjørelse på det lovgrunnlaget, eller
- at avgjørelsen åpenbart er uforsvarlig eller urimelig

Hvis tingretten har avsagt dom i saken, kan tingrettens avgjørelser om saksbehandlingen ikke ankes særskilt. Da kan dommen isteden ankes på grunnlag av feil i saksbehandlingen.

Kjennelser og beslutninger anker du til den tingretten som har avsagt avgjørelsen. Anken avgjøres normalt ved kjennelse etter skriftlig behandling i lagmannsretten.

Hvis du vil anke lagmannsrettens avgjørelse til Høyesterett

Høyesterett er ankeinstans for lagmannsrettens avgjørelser.

Anke til Høyesterett over *dommer* krever alltid samtykke fra Høyesteretts ankeutvalg. Samtykke gis bare når anken gjelder spørsmål som har betydning utover den aktuelle saken, eller det av andre grunner er særlig viktig å få saken behandlet av Høyesterett. Anke over dommer avgjøres normalt etter muntlig forhandling.

Høyesteretts ankeutvalg kan nekte å ta anker over *kjennelser* og *beslutninger* til behandling dersom anken ikke reiser spørsmål av betydning utover den aktuelle saken, og heller ikke andre hensyn taler for at anken bør prøves. Anken kan også nektes fremmet dersom den reiser omfattende bevisspørsmål.

Når en anke over kjennelser og beslutninger i tingretten er avgjort ved kjennelse i lagmannsretten, kan avgjørelsen som hovedregel ikke ankes videre til Høyesterett.

Anke over lagmannsrettens kjennelser og beslutninger avgjøres normalt etter skriftlig behandling i Høyesteretts ankeutvalg.